

De la mateixa arrel que *acuere* 'aguditzar', deriva el ll. ACIES 'tallant, fil d'una arma', d'on cast. ant. *az* f., pl. *azes*, 'tropa ordenada en batalla' (DCEC II, HAZ II amb *b-* errònia en cast.), cat. ant. *aç* f., pl. *açes*, 'línia, front de batalla', fi S. XIII, Desclot; sovint documentat en Ant. Canals († 1419, val.): «Scipió ordenà son camp de batalla --- en diverses òrdens de atzes sàviament ordenades», «après de tantes batayles per mi vensudes, après de tantes *azes* de gents mortes e dissipades» (*Scipió*, NCL., 62, 48, 64, 67, 68); més en Faraudo, *Misc. Fabra*, p. 149; alguna vegada també 'rengle de gent civil' (*DAG.*, darrer ex.).

1 Sentit de 'espavilat, eixerit', que de vegades pren avui un matís un poc ampliat, en valencià, un *fadri aguadet* «un mozo medrado», avui a Morvedre, veg. l'ed. Chabàs. El sentit d'«espavilat» s'acosta molt al també translàtic de «escalivar-se, esmenar-se», actualment mall., molt viu (BDLC III, 7; Spitzer, *Lexik* 10); si fa no fa 'corregit' en les Comèdies de Bart. Ferrà (*IdOr.* I, 22); «en Pepet, a pesar de lo que te vaig dir, no s'ha *agüat* gens, segueix fent de les seves», Gabr. Cortès, *IdOr.* VIII, 94. — 2 Documentat en glosses i en la Itala, almenys el nom d'agent *acutiator*, amb la trad. *samiarius* i *ἀκονη-της* (Rönsch, *Itala u. Vulgata*, p. 137.3), ALLG 25 I, 235.

Agutzil, V. *agutzir*

AH, mot de creació expressiva. □ 1.^a doc.: Llull. 30

Abinar, *abinament*, V. *renillar*

AHIR, de l'antic *hir*, provinent del ll. HĒRĪ id., al qual s'afegí una *a-*, com a molts mots de funció semblant (*avui*, *així*, *ací*, *allí*, *aviat*, *allavors*, etc.). □ 1.ª doc.: (*h*)ir, S. XIII; *air*, princ. S. xv, *Sermons* de St. Vicent Ferrer.

La forma *ir* apareix en diversos textos del S. XIII (com les *VidesR.*, o els *Set Savis*, v. 1965), i d'altres des del principi del S. XIV fins a finals de l'Edat Mitjana: «lo yorn d'*ir*», *Qüesta* de Reixac (82.14); «molts prínceps (...) qui cobejaven gran longea de viure, los quals *hir* foren e ja hui no són», Bernat Oliver (*Excitatori*, 91), «així com *hir* yo vos prejúqui de la Ascensió ---», St. Vicent Ferrer I, 35.16; carta d'un ambaixador reial, a. 1315 (Finke, *AArag.* III, 282), docs. ross. de 1435 i 1457 (*RLR* XLIX, 274; L, 325), etcètera.

Cap a aquest temps ja es comença de trobar *ahir*: 20 un altre sermó de St. Vicent Ferrer comença «així com *air* vos prejúqui ---» (I, 147.16), i en les sèries de docs. rossellonesos apareix des de 1592 (*RLR* LV, 90), no sense paral·lelisme amb la substitució de *hui* per *avui*, i potser més aviat un poc abans que aquest. 25 L'afegiment d'una *a-* s'ha de mirar essencialment com un resultat del relleu i èmfasi en què ens interessa de posar aquesta mena de determinacions temporals, de tanta importància en la vida col·lectiva (doncs lingüística) i en el diàleg; amb el mateix caràcter d'addició 60

d'un element constituït de partícula, que en *avui*, *així*, *allà*, *aviat*, cast. *ayer*, *afuera*, *donde*, cat. *aon*, *dins*, *davant*, etc.¹

Com que ja és bastant antic l'afegiment d'aquesta *a-* adventícia, en la major part dels parlars on les *-r* finals s'han perdut pertot llevat en els monosíl·labs, *ahir* va passar a ser pronunciat *gí*, com escau a tot polisíl·lab, que és el que s'esdevé a les Illes i a tot el Principat; tanmateix es comprèn que en alguns punts extrems d'aquesta àrea l'addició de la *a-* fou un fenomen de data més tardana, i allà —tot i que també acabà la *a-* per introduir-s'hi— s'havia ja estabilitzat la pronúncia amb *-r* sensible, i aquesta roman fins avui. Això s'esdevingué en tot el territori dialectal rossellonès, en quasi perfecta coincidència amb la frontera política —fins a Arles de Tec, si bé no a Prats de Molló, on ja diuen *ai*— incloent-hi l'Alta Cerdanya: *airt* a Llo (1959), i igual o *air* a Sallagosa, Angostrina, Portè (*AlcM*; en part pronunciat *airə*, tal com es diu *kōrə* per *cor*, etc.). Una altra zona semblant de *air* en el Matarranya i ratlla de València (zona encara allunyada de la de conservació valenciana de la *-r* final): així ho anoto en els Ports de Tortosa, com també a Penaroja, Ràfels i Bellmunt de Mesquí (1928, 1955). Tanmateix la pron. general és *gí* fins a l'extrem NO. del territori (Cardós i Vall Ferrera, etc.) així com també a Eivissa (PzCabrero). A l'Alta Ribagorça i Alt Aragó, anoto *ayére* a Benasc, *ayé* a Plan de Gistau, *ayé* a Bielsa (1964).

Pel que fa a l'evolució de la Ē de HĒRĪ com a *í*, seria fàcil de fer com si no hi hagués problema. Admès que hi sigui, potser també es podrà arribar a una solució del dubte, amb un estudi detingut i descabdel·lat. Estic menys segur que es pugui arribar a una decisió verament apodíctica. En tot cas és un problema que depèn més d'una investigació molt complexa i vasta de dialectologia i fonètica comparada del conjunt cat.-occitano-hispànic, que no pas té un caràcter lexicològic o d'història del lèxic. El dubte està en primer lloc entre si es tracta d'un fet de diftongació, amb reducció ulterior de *iei* a *í*, o bé d'un fet de metafonia, i no descartem que s'hi combinin totes dues coses.

HĒRĪ tenia generalment *-i* final llarga; encara que una variant *heri* existí també (lleï dels mots iàmics, i això passà a *here* en boca d'altres), en podem prescindir perquè almenys és segur que aquestes formes haurien conservat la Ē sense cap canvi en cat.-oc. És clar que el cat. (*h*)ir està en report amb el diftong de l'oc. *ier*, que és la forma molt predominant, si no única, en la llengua dels trobadors: «lo móns --- *ier* lo vim mal e oi peyor», Peire Vidal (Appel, *Chr.*, 69.26) i copiosament en els trobadors més clàssics (Bornelh, Montaudon, Miraval, Riquier, Peire d'Alvernhe, etc.).² El gascó *g'é* 'ahir', aran. *g'é* (també *azé*, sobretot a l'alta vall, veg. en el meu *VocabAran*. la distribució detallada de les formes), és el resultat normal de *je* antic segons la fonètica gascona, tal com *g'és* 'ell surt', *g'ése* 'sortir', correspon a oc. ant. *ie(i)s*, ÈXIT (cf. oc. ant. *isseria*, fr. *issu* = oc. ant. *eis-*